

ב"ה

בית מדרש ישיבה AI

סדרת עיון בתניא יומי

נשמות חדשות

מזן הלידות שלעתיד לבוא
אל החידוש שבנשמה
ונשמת אדמו"ר הזקן
בעקבות התניא, אגרת הקודש כו

חוברת לקורא (22)

ה' מרחשוון תשפ"ז

פתח דבר: מה יכול להיות חדש בנשמה?

בתוך דיון הלכתי בתניא מופיעה תמונה מפתיעה: לעתיד לבוא אשה יולדת בכל יום. אדמו"ר הזקן מבאר שגם במצב הזה יהיה צורך ללמוד את דיני היולדת. אבל לקורא מתעוררת שאלה עוד קודם לכן: מאין יבואו הנשמות של הילדים שייוולדו?

הרי חז"ל אמרו: "אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף". "גוף" כאן הוא שמו של אוצר הנשמות. אם האוצר צריך לכלות לפני ביאת המשיח, כיצד יהיו לידות אחר כך? התוספות עצמם שאלו זאת והציעו אוצר חדש ונשמות חדשות. התשובה מיישבת את קושיית האוצר, ופותחת שאלה נוספת: מה פירוש "חדשה"? האם הנשמה נבראת עכשיו, באה לראשונה כאדם, או מופיעה במעלה שלא התגלתה קודם?

אותו כינוי נאמר גם על אדמו"ר הזקן עצמו. בצד החדשות מתארים רבותינו נשיאינו את מדרגת נשמתו ואת גילויה בתוך גוף, ואת החיות שנמשכה בעולם באמצעותו. הרבי מפנה לביאור הנשמות החדשות בלקוטי תורה. מה מלמדת ההפניה על הכינוי האישי, ומה הקשר בין הופעתו בזמן הזה לגילוי שלעתיד?

נלך בעקבות השאלות. נראה כיצד ביאה אישית ראשונה יכולה לבוא לאחר היכללות באדם הראשון, ומדוע ירידה לצורך תיקון העולם שונה מנפילה מחמת פגם. נגלה גם צד מפתיע: הנשמות החדשות מתוארות כעטרה לנשמות שכבר חיו ועבדו. עטרה היא כתר; כאן היא מבטאת תוספת מעלה למקבלת קיימת. החידוש עשוי להיות אפוא גם במה שמתווסף לנשמה, מעבר לשאלת לידתו של אדם נוסף.

עם ההבחנות האלה נחזור אל נשמת אדמו"ר הזקן. נוכל לראות מה מלמד כל תיאור, כיצד כמה מעלות מצטרפות, והיכן נשארת שאלת הקשר המדויק למדרגת העתיד. התשובות שכבר התבררו יעמדו במרכז הלימוד; את הנקודה הפתוחה נפגוש בתוך הדיון שלה.

זו חוברת לקורא (22) בסדרת עיון בתניא יומי. להרחבה מפנות ההערות אל חוברת המחקר "נשמות חדשות", נוסח שביעי, לפי פרק ועמוד מודפס.

מפת הקריאה

מהשאלה שבתניא אל המושגים, ומשם אל נשמת אדמו"ר הזקן

שער ראשון • השאלה והמושגים

4

א. האוצר שכלה והלידות שיבואו

מן הלידות שבתניא אל תשובת התוספות על אוצר חדש.

5

ב. שלושה מובנים של "חדשה"

מה מתחדש: הביאה האישית, אופן ההמשכה או המדרגה.

6

ג. כיצד "היו כלולות" ו"לא נכללו" יכולות להתיישב?

שני ביאורי בני אהרן למובנים השונים של היכללות.

7

ד. ירידה לצורך בירור

מדוע מקום הפעולה אינו קובע את סיבת הירידה.

8

ה. הנשמות החדשות כעטרה

תוספת מעלה אצל נשמה קיימת, וזמן הבריאה מול הגילוי.

9

ו. לידה, גלגול ועטרה — וכמה זמנים של עתיד

כיצד התופעות מצטרפות, וכל זמן נשמר לפי מקורו.

שער שני • נשמת אדמו"ר הזקן

10

ז. מה נאמר על נשמת אדמו"ר הזקן?

החדשות, האצילות, הגילוי בגוף וההכנה לירידת הנשמה.

11

ח. שתי קריאות באותו כינוי

הראיות לכל קריאה, המשותף ביניהן והעדפת המחקר.

13

ט. מה בני אהרן מוסיף לשאלה האישית?

כיצד ההבחנות מדייקות את השאלה על נשמתו.

13

י. האם רק אדמו"ר הזקן היה נשמה חדשה?

המונח הרחב והצירוף המיוחד שנמסר על אדמו"ר הזקן.

חתימה • התשובות והמקורות

14

יא. ארבע תשובות שאפשר לקחת מן הלימוד

תשובת האוצר, משמעות החדשות והתיאור האיש.

15

יב. לעיון במקורות

מראי המקום להמשך הלימוד והפניה לרשימה המלאה.

א. האוצר שכלה והלידות שיבואו

נחזור תחילה ללשון התניא. בתוך הדיון על לימוד ההלכה לעתיד נאמר:

”וגם טומאת יולדת צריך לידע... אם תלד אשה בכל יום מביאה אחת, אף-על-פי-כן — דין איסור טומאתה לא ישתנה”.

בביאור שהובא בהערות הרבי על האגרת, ”מביאה אחת” מדגיש שחיבור אחד של איש ואשה יכול להספיק ללידות אחדות; כל לידה אינה מחייבת חיבור חדש. במחקר נידונה גם דרכו של רש”י בתיאור הלידה היומית. לענייננו עומדת ההנחה המשותפת: גם בעתיד יהיו ילדים שייוולדו, ונשמות יבואו בגופם.¹

כאן עומדת קושיית התוספות בעבודה זרה ה, א: הנשמות שבאוצר צריכות לכלות לפני ביאת בן דוד, ואילו בימות המשיח מתוארות לידות בכל יום. תשובתם מנוסחת כהצעה:

”שמא י”ל גוף חדש ונשמות חדשות יהיו”.²

רש”י מסביר ש”גוף” הוא אוצר נשמות. לכן ”גוף חדש” בתירוץ הוא אוצר חדש, שממנו תתאפשר המשכת נשמות נוספות.

יש כאן הבחנה פשוטה: סיום האוצר שעליו דיברו חז”ל אינו חייב להיות סיום כל אפשרות של המשכת נשמות. כך מתיישבת הקושיה. התוספות משאירים את התשובה בלשון ”שמא”, ואינם מפרטים מה מדרגתן של הנשמות באוצר החדש. השאלה מהיכן אפשר שיהיו נשמות קיבלה מענה; השאלה מה טיבן מזמינה עיון נוסף.

אין צורך לפתור את כל סודות הנשמה כדי להבין את התירוץ. אבל כשעוברים לספרי הקבלה והחסידות, צריך לברר מול איזה מצב קודם נמדדת החדשות. האם זו הפעם הראשונה של הנשמה כאדם? האם השתנה אופן המשכתה? או שמתגלה מדרגה שלא הייתה חלק מכללות הנשמות הקודמת?

1. מחקר, פרק א, עמ' 3 — א. נקודת המוצא בתניא.

2. מחקר, פרק ב, עמ' 4 — ב. קושיית התוספות ותירוצם.

ב. שלושה מובנים של "חדשה"

נפתח במובן הקרוב ביותר: **ביאה אישית ראשונה**. נשמה החוזרת לעולם לאחר חיים קודמים נקראת נשמה הבאה בגלגול. לעומתה, נשמה שעדיין לא באה כאדם בפני עצמו יכולה להיקרא חדשה. החידוש נוגע לעברה האיש בעולם.

אלא שביאה ראשונה אינה בהכרח תחילת כל קיומה של הנשמה. בכתבי האריז"ל מתוארת כללות נשמות באדם הראשון: שייכות של נשמות רבות לכלל אחד, קודם להופעתן כאנשים נפרדים. אפשר אפוא שנשמה תהיה כלולה בכלל הקדום הזה, ועדיין לא חיה חיים אישיים משלה. כשהיא באה בגוף כאדם בפני עצמו, ביאתה ראשונה.³

המובן השני הוא **התחדשות באופן ההמשכה**. "המשכה" היא לשון המקורות להופעת חיות ומדרגה ממקורן אל המקבל. כאן החידוש נוגע לאופן שבו הנשמה מתהווה ומופיעה. שער הגלגולים דן בהתהוות הקרויה "אחור באחור" ובהשלמתה בהמשכה הקרויה "פנים בפנים". בדיון הזה המקור מבחין בין התהוות ראשונה שטרם הושלמה לבין המשכה המשלימה אותה. התיאור עוסק באופן הקשר שבין המשפיע למקבל, ולא בכיוונם של פנים גשמיות. בפרק הבא נראה מדוע ההשלמה מאפשרת לכנות את ההופעה חדשה.

המובן השלישי הוא **מדרגה נעלית מן הכללות הקודמת**. בלקוטי תורה מתוארות נשמות שלעתיד שאינן כלולות באדם הראשון, ושמקורן ב"פנימיות עתיק". זהו שם למדרגה אלוקית עליונה, המתוארת שם כגבוהה מן הסדר של שבירה ותיקון. "שבירה ותיקון" הם המצב הרוחני של פירוד וחסרון ועבודת השבת הדברים לקדושה. החידוש הנידון הוא במקור הנשמה ובמדרגתה.⁴

שלושת המובנים עונים על שאלות שונות. ביאה ראשונה מספרת על העבר האישי; המשכה חדשה על אופן ההופעה; ומדרגה חדשה על מקורה. הם יכולים להצטרף באותה נשמה. לכן בכל פעם שנקרא "נשמה חדשה" נשאל: מה בדיוק מתחדש כאן? כך המילה נותנת לנו מידע, במקום ליצור סתירה בכל מעבר מספר לספר.

3. מחקר, פרק ד, עמ' 7 — ביאה אישית ראשונה.

4. מחקר, פרק ה, עמ' 10 — ה. החדשות שלעתיד בחסידות: נשמות ועטרות.

ננסה זאת במשפט של אדמו"ר הרש"ב בהמשך תער"ב: נשמות שהיו כלולות באדם הראשון, אך טרם נמשכו מעולם, נקראות גם הן חדשות. מה מתחדש כאן? הופעתן הפרטית. מה קדם לה? שייכות לכלל הנשמות. שני הפרטים נאמרים יחד, בלי שהאחד יבטל את האחר. כך נשאל בכל מקור על מה מוסב התואר "חדשה".

ג. כיצד "היו כלולות" ו"לא נכללו" יכולות להתיישב?

בשער הגלגולים עצמו מופיעות שתי לשונות שנראות הפוכות. בהקדמה ז נידונות נשמות חדשות שלא נכללו באדם הראשון; בהקדמה לט מתואר שהיו בו לפני החטא והסתלקו. ר' שמעון אהרן אגאסי, בעל הפירוש "בני אהרן", מעמיד את הלשונות זו מול זו ומבאר אותן בשני מהלכים.

הביאור הראשון נשען על שער המצוות, חיבור נוסף מכתבי האריז"ל. הנשמות כבר היו באדם הראשון, אך התהוותן הייתה באופן הקרוי "אחור באחור". ההמשכה "פנים בפנים" משלימה את מה שהיה חסר בהתהוות הזאת. לעניין הגדרת החדשות, ההתהוות החסרה אינה נמנית כהופעה שלמה; לכן הן נחשבות "כאילו" לא נבראו ולא נכללו. "היו באדם" מתייחס לקיום הקודם, ואילו לשון האי־היכללות מתבארת ביחס להופעה השלמה הנידונה.⁵ אפשר להמחיש את האפשרות הלשונית במשל שלנו. ספר מונח בכתב יד, ואחר כך מופיע בדפוס כספר חדש. מי שמונה את כתבי המחבר יאמר שכבר היה; מי שמונה את הספרים שיצאו לאור יאמר שזו הופעתו הראשונה. גבול המשל חשוב: הדפסה משנה את אופן הופעת הספר, ואילו במקור נידונה השלמה באופן ההתהוות עצמו. המשל עוזר להחזיק שתי לשונות יחד; את משמעות ההתהוות לומדים מן המקור.

הביאור השני עוסק באופן ההשתייכות. בני אהרן מתאר בחינות עליונות העשויות להימצא באדם כתוספת ולהסתלק בשעת פגם, בלי להיות "שורש ועיקר" של המבנה הנידון. נוכחות התוספת הייתה ממשית; השאלה היא מה היה מעמדה בתוך הכלל. "היו בו" יכול לתאר את נוכחותה, ואילו "לא נכללו בו" מתבאר ביחס לכך שלא הייתה חלק משורשו ועיקרו של אותו מבנה.

כאן כדאי להבחין גם בין שני שימושים במילה "שורש". "שורש ועיקר" שואל כיצד בחינה משתייכת לכלל. "שורש הנשמה", במובן מקור המשכתה, שואל

5. מחקר, פרק ד, עמ' 8-9 — היכללות ואי־היכללות: היישוב שנמצא.

מאיזו מדרגה היא באה. הידיעה שבחינה נמצאת כתוספת אינה קובעת מעצמה את כל פרטי מקור המשכחה. אלו שתי שאלות שיש לצרף בזהירות. נשמור אפוא על שני הביאורים: התהוות חסרה והשלמה; ותוספת לעומת שורש ועיקר. לביאור הראשון יש גם תנאים: אם קדמה ביאה נוספת ונוסף חטא, העבר הזה שייך לתיאור הנשמה. כל עלייה אינה מוחקת אותו. ההסבר נותן פשר למקרה המוגדר במקור, ומלמד באיזה מובן יכולות היכללות וחדשות להיאמר יחד.

ד. ירידה לצורך בירור

”בירור” הוא עבודת הפרדת הטוב מן המסתיר עליו והעלאתו לקדושה. ”קליפות” הוא שם לכוחות ההסתר שמכסים על הקדושה. בספר הגלגולים הדיון בחדשות כולל גם חלקי נשמות הטבועים בקליפות, בעוד חלקי האצילות לא טבעו בהן. לכן נדרש להבין כיצד חדשות וירידה לקליפות נאמרות באותה מסגרת. בני אהרן מבאר שהשאלה המכרעת היא סיבת הירידה.

יש ירידה הקשורה לחטא ולשליטת הקליפות. ויש, לפי פירושו, ירידה רצונית לצורך בירור: הנשמה יורדת כדי לפעול במקום שצריך תיקון. הוא מחיל את ההבחנה גם על תיאור חלקי הנשמות החדשות בספר הגלגולים. הימצאות במקום קשה ועשיית מלאכה בו אינן לבדן עדות לפגם של העושה.⁶

נוכל אפוא לצרף שלוש שאלות בלי לערבב ביניהן. האם הנשמה כבר חיה כאדם? מדוע היא ירדה למקום הזה? ומה היא באה לעשות בו? תיאור של עבודת בירור עונה בעיקר על השאלה השלישית. לבירור העבר האיש וליסבת הירידה נדרשים פרטים נוספים.

כך מתקבלת תמונה חיובית של חדשות: נשמה יכולה להביא מעלה חדשה לעולם ולעסוק בתיקונו. אין צורך להעמיד את כל עבודת התיקון על חסרון אישי. זהו ביאורו של בני אהרן ללשונות המקור. זיהוי נשמה מסוימת דורש בירור נוסף; הכלי שכבר קיבלנו הוא ההבחנה בין מקום הפעולה לבין סיבת הירידה ותכליתה.

6. מחקר, פרק ד, עמ' 9 — ירידה לשם בירור לעומת נפילה מחמת חטא.

עד עתה שאלנו בעיקר על נשמה הבאה בגוף. בלקוטי תורה מתגלה צד נוסף: נשמות קיימות מקבלות תוספת מעלה מן הנשמות החדשות. על האלף השביעי מובא:

”יתעטרו אלו הנשמות שנכללו באדה”ר באותם הנשמות היותר גבוהים מהם, כל חלק וחלק עם הדומה לו”.⁷

עטרה היא כתר. בתיאור הזה יש נשמה המקבלת מעלה, ויש בחינה נעלית שמוסיפה עליה. לכן אפשר לדבר על נשמות חדשות גם כאשר עיקר התיאור הוא מה נוסף לנשמה שכבר עבדה את עבודתה. החידוש אינו מוכרח להיות בכל פעם לידתו של אדם נוסף.

באותו מקום בלקוטי תורה נאמר שגם הנשמות החדשות הנידונות נבראו בששת ימי בראשית. זמן הבריאה וזמן הגילוי הם אפוא שתי שאלות. כשהמקבלת מתעטרת, הבחינה הנוספת יכולה להיות חדשה בגילוייה אצלה גם אם נבראה קודם. לא נולדה כאן בהכרח נשמה אחרת, ולא נמחקו תולדות המקבלת; נוספה לה מעלה שלא האירה בה באותו אופן.

בהמשך תער”ב מציע אדמו”ר הרש”ב דימוי לנשמה היתרה של שבת. האדם שהיה בערב שבת הוא האדם הנמצא גם בשבת, ובכל זאת נוספת בו חיות. הדימוי מסייע להבין כיצד תוספת נעלית פועלת אצל מקבל קיים. הרש”ב מציג אותו בלשון הצעה; אין צורך להפוך את הדימוי לזהות בכל הפרטים.

מכאן מתרחבת שאלתנו: הנשמות החדשות שלעתיד עשויות להיות קשורות גם להעלאת הנשמות הקיימות. הביאור הזה אינו מבטל את הלידות שעליהן דיברו התוספות. הוא מלמד שהמושג רחב מן השאלה כמה ילדים ייוולדו. במקום אחד נשאל מאין באה נשמה לאדם חדש; ובמקום אחר כיצד אדם שכבר עבד מקבל מעלה שלא הייתה גלויה בו.

כדאי לשמור על שתי הדמויות שבתיאור העטרה: הנשמה המקבלת והתוספת שהיא מקבלת. מעלה חדשה המתווספת לנשמה אינה הופכת למפרע את כל תולדותיה לחדשות. ההבחנה הזאת תשמש אותנו גם כשנעבור אל הלידות ואל נשמת אדמו”ר הזקן.

⁷. מחקר, פרק ה, עמ’ 11-12 — העטרה ותוספת המעלה.

ו. לידה, גלגול ועטרה — וכמה זמנים של עתיד

לידה מתארת הופעת אדם בגוף. גלגול מספר על עברה של הנשמה ועל חזרתה. משום כך נשמה חוזרת יכולה לבוא בלידה: אלו שני פרטים באותו אירוע. עטרה מתארת יחס אחר, שבו נשמה קיימת מקבלת תוספת מעלה. התופעות יכולות להצטרף, אבל כל אחת עונה על שאלה אחרת.

גם המילה "לעתיד" אינה מציינת בכל מקור אותו שלב. במאמר ויצא יעקב תשכ"ו מבחין הרבי בין שני זמנים: בראשון לידות מביאה אחת; ובשני הולדה שאינה צריכה לחיבור עם זכר. אגרת הקודש כו, הדנה בלידה מביאה אחת ובדיני היולדת, שייכת לזמן הראשון.⁸

מקורות אחרים מסבירים את קיצור העיבור בזיכור העולם ובהסתלקות ההסתר. כלומר, התנאים שבהם הנשמה מופיעה יהיו שונים. אבל ידיעת תנאי הלידה אינה קובעת לבדה את מדרגתה של כל נשמה שתיוולד בהם. הריון קצר אינו תעודה המזהה את מקור הנשמה.

שער הגלגולים מוסיף שאחרי בניין המקדש יהיו גם חוזרים בגלגול ממש, לצורך מצוות שלא היה אפשר לקיים בזמן הזה, כגון הקרבנות. זו תוספת חשובה: לצד האפשרות לאוצר חדש, יש גם מסלול של נשמות חוזרות. זמנו המפורש של המסלול הזה הוא לאחר בניין הבית; עצם היותו לידה אינו קובע באיזו משתי התקופות לשבצו.⁹

את מסגרות הזמן נקרא כל אחת לפי מקורה. "אצילות", הנזכרת באחת השורות, היא עולם רוחני שבו מודגשת האחדות עם האלוקות.

הזמן או ההקשר	מה מתואר	מה נשאר נפרד
ראשית ימות המשיח	לידה מביאה אחת ודיני יולדת	מדרגת כלל הנולדים לא פורטה במקורות שנבדקו.
לאחר בניין המקדש	גם גלגולים לצורך מצוות שלא היה אפשר לקיים	אין בכך מיון של כל הלידות או שיוך לאחת משתי התקופות.
הזמן השני במאמר ויצא	הולדה שאינה צריכה חיבור עם זכר	היחס לשאר תיאורי העתיד טעון בירור בפני עצמו.

⁸. מחקר, פרק ו, עמ' 12 — שני אופני לידה מפורשים.

⁹. מחקר, פרק ו, עמ' 13 — גם גלגולים לאחר ביאת המשיח.

הזמן או ההקשר	מה מתואר	מה נשאר נפרד
אחר התחייה	בחינה נעלית של חדשות דאצילות בשער הגלגולים	אין לאחד אוטומטית את זמנו עם כל "לעתיד".
האלף השביעי	התעטרות הנשמות הקיימות בחדשות שבמדרגה גבוהה מהן	היחס בין עטרה לבין לידה אינו נקבע מעצם התיאור.

המפה מבחינה בין תופעה לזמן. היא מאפשרת לראות מה מוסיף כל מקור בלי להפוך את כל שורותיה ללוח זמנים אישי אחד.

ומה בנוגע לילדים של תחילת ימות המשיח? התוספות הציעו אוצר חדש ונשמות חדשות; במקורות שנבדקו לא נמצא מיון מפורש של מדרגת כלל הנשמות שיבואו באותן לידות. בפרט, אין בידינו לייחס לכולן את מדרגת פנימיות עתיק. נשמור את התשובה לקושיית האוצר, ונבחין בינה לבין זיהוי המדרגה.

עד כאן התבררו תשובות התוספות, מובני החדשות והיחסים בין לידה, חזרה בגלגול ותוספת מעלה. עם הכלים האלה נעבור עתה מן הנשמות בכלל אל נשמת אדמו"ר הזקן, ונשאל כיצד מצטרפים התיאורים שנאמרו עליה.

ז. מה נאמר על נשמת אדמו"ר הזקן?

כעת נוכל לשאול על אדם מסוים. אדמו"ר הזקן, רבי שניאור זלמן מליאדי, מחבר התניא ומייסד חסידות חב"ד, מתואר בדברי אדמו"ר הריי"ץ כ"נשמה חדשה" וכ"נשמה חדשה דאצילות". עוד מודגש שעצם נשמתו כפי שהיא למעלה האירה בגילוי בתוך התלבשותה בגוף.¹⁰

"אצילות" הוא שם לעולם רוחני שבו מודגשת האחדות עם האלוקות. כשהמקורות מדברים כאן על נשמה דאצילות ועל גילוייה בגוף, הם מתארים מעלה רוחנית שבאה לידי הופעה בחיים בעולם. זו אינה רק ידיעה על עבר נסתר; יש בתיאור גם תוכן של גילוי ושליחות.

בסיפור ההכנות לירידת הנשמה מתוארת הכנה של שלוש שנים, וידיעת הבעל שם טוב לפני לידתו של אדמו"ר הזקן. הסיפור מאפיין את נשמתו כחדשה ואת ירידתה כמאורע מיוחד. הוא אינו אומר במפורש שלא נכללה

¹⁰. מחקר, פרק ז, עמ' 16 — עדות אדמו"ר הריי"ץ.

באדם הראשון. לכן נוכל לקבל את הייחוד המתואר בו בלי להוסיף לו את המשפט החסר.¹¹

בשיחת שמות תש"כ מעמיד הרבי את נשמת אדמו"ר הזקן מול נשמות שכבר היו בעולם וחזרו בגלגול. זהו בסיס לביאה אישית ראשונה. ובקונטרס "ענינה של תורת החסידות" מוסבר שעל ידי ה"נשמה חדשה", אדמו"ר הזקן, נמשכה בעולם חיות עצמית. בהערה מפנה הרבי ללקוטי תורה "בפירוש ענין נשמות חדשות".

מכאן מצטרפים שלושה צדדים: חדשה — שאלת תולדות הנשמה ואופן המשכטה; דאצילות — שאלת מדרגתה; וגילוי בגוף — שאלת הופעתה בעולם. מעליהם ניכרת השליחות של פתיחת מעיינות החסידות. ההבחנה בין הצדדים מאפשרת להחזיק את כל התיאור, בלי להכריע מראש כיצד הוא מתייחס לכל מדרגות החדשות שלעתידי.

ח. שתי קריאות באותו כינוי

הקונטרס "ענינה של תורת החסידות" קושר את נשמת אדמו"ר הזקן לחיות עצמית שנמשכה בעולם, ובהערה מפנה ללקוטי תורה לביאור הנשמות החדשות. מה מלמדת ההפניה על איכות החידוש שהביאה נשמתו? כאן יש שתי קריאות.

כדי ללמוד ממשפט כללי על אדם מסוים נשאל שלוש שאלות: איזו קבוצה מתוארת; כיצד האדם שייך אליה; והאם התכונה נאמרת באותו מובן. הקשר אחד יכול לענות על כמה שאלות יחד. כך נוכל להבין מה כל קריאה מבססת ומה עוד צריך לחבר.

הקריאה הראשונה מצרפת את התיאור האישי לכלל שהרבי אומר על נשמות חדשות בזמן הזה: גם הן היו כלולות באדם הראשון, וחדשות ממש יהיו לעתיד. בהמשך תער"ב מתוארות נשמות שהיו כלולות באדם ורק טרם נמשכו מעולם. לפי קריאה זו, נשמת אדמו"ר הזקן באה בפעם הראשונה, הייתה במדרגת אצילות והאירה בגוף, והביאה לעולם גילוי הקשור לגאולה — בתוך מסגרת חדשות ההווה.¹²

11. מחקר, פרק ז, עמ' 16 — עדות אדמו"ר הרי"ץ — סיפור ההכנות.

12. מחקר, פרק ח, עמ' 17 — הכלל והחלתו על אדם מסוים.

כוחה של הקריאה ברצף שבין הכלל לבין ההעמדה האישית מול גלגול. היא מציעה מסגרת משותפת בלי להניח מראש חריג, ולכן היא נקודת המוצא המועדפת במחקר. אפשר ללמוד מצירוף מקורות גם בלי משפט שמי, אם מראים שהכלל חל כאן ושהמונח נאמר באותו מובן. הביאה הראשונה היא תכונה מבוססת; עדיין יש ללמוד מה מוסיף הכינוי בהקשר החיות והגילוי. גם בהערת הרבי לספר המאמרים תש"ח מדובר על נשמה חדשה ועל מקומה באדם הראשון. מצווה שאדם זהיר בה במיוחד יכולה להשלים חסרון מגלגול קודם, ויכולה לבטא את מקום תלייתה של נשמה חדשה באדם. ההערה אינה מזהה את אדמו"ר הזקן בשמו; היא מראה כיצד המונח "חדשה" משמש בתוך הכללות הקדומה.¹³

הקריאה השנייה מתבוננת בתפקידה של ההפניה בתוך הביאור האישי. בדברי ר' יואל כהן, ממבארי תורת הרבי, סיפור ירידת נשמת אדמו"ר הזקן נקרא לצד ביאור על הנשמות שלא נכללו באדם הראשון; בהמשך מוסברת ההפניה בזיקה לגילוי שלעתיד. זהו טעם ממשי לקרוא בכינוי תוכן נוסף על שלילת גלגול: איכות החיות והגילוי שהביאה נשמתו לעולם.¹⁴

השלב הבא הוא להגדיר איזו תכונה ממדרגת העתיד מיוחסת לנשמתו. אם מבקשים ללמוד על אי-היכללות במובן מסוים, צריך להראות שההפניה מלמדת דווקא על כך, ולהסביר את היחס לכלל על חדשות ההווה. ביאורו של ר' יואל נמסר בספר בעריכת תלמידיו, ואינו דן במפורש בכל המקורות היוצרים את המתח. כוחו הוא בהסבר משמעות ההפניה בתוך עניין החיות החדשה.

גם שיחת שבועות תשט"ו משתתפת בשני הטיעונים. הנשמות החדשות, ובתוכן אזכור נשמת אדמו"ר הזקן, נקשרות בה ל"סימן לקיבוץ גלויות". המילה "סימן" מלמדת על קשר ממשי בלי לקבוע לבדה זהות במדרגה. מן הצד האחר, מיקומו של הסיפור לאחר הדיבור על חדשות העתיד מחזק את הקריאה המהותית. המחלוקת נוגעת אפוא גם למשקלו של אותו הקשר.

ביאה ראשונה, אצילות, גילוי בגוף ושליחות של פתיחת המעיינות יכולים להיאמר יחד. הקריאות נבדלות כשמבקשים לייחס לנשמתו תכונה נוספת

13. מחקר, פרק ח, עמ' 19 — הערת הרבי בתש"ח לאחר בדיקת ההשלמה.

14. מחקר, פרק ח, עמ' 18 — מה אומר ר' יואל כהן.

ממדרגת העתיד, ובמיוחד מובן מסוים של אי־היכללות. השאלה הזאת לא הוכרעה בחומר שנאסף. ההעדפה הפרשנית נשמרת, ולצדה עומד התוכן החיובי המשותף: חידוש ממשי שגילוי קשור לגאולה.

ט. מה בני אהרן מוסיף לשאלה האישית?

בני אהרן נתן לנו שני כלי הבנה. בראשון, התהוות חסרה אינה נמנית כהופעה שלמה לעניין החדשות. בשני, נוכחות כתוספת נבדלת מהשתייכות כשורש ועיקר. משום כך "הייתה באדם" ו"לא נכללה בו" יכולות להתייחס למובנים שונים של השתייכות.

בעקבות זאת אפשר להציע שמקור אחד מדבר על נוכחות במובן רחב, ואחר שולל השתייכות שלמה במובן מצומצם. זו הצעת התאמה שלנו. כדי להחילה כאן צריך להראות שכך משתמשים במילים המקורות החסידיים הנדונים. בפרט, יש להסביר את עוצמת הלשון "לא נכללו כלל" בלקוטי תורה ואת ההבחנה בין חדשות ההווה לחדשות ממש שלעתיד.¹⁵

ההישג הוא שהשאלה נעשתה מדויקת יותר. על עצם המעלה והקשר לגאולה כבר למדנו. כעת נשאל באיזה אופן של השתייכות מדובר, ואיזו תכונה ממדרגת העתיד מתגלה באמצעותה. בני אהרן מאפשר להבין כיצד צירוף כזה עשוי להיות אפשרי; את זיהויו האישי של הצירוף צריך לבסס בפני עצמו. גם "מעין העתיד" מקבל תוכן: חיות, גילוי ושליחות הקשורים לגאולה מופיעים כבר בהווה. מקור הנשמה ומובן היכללותה דורשים את הבירור שלהם; הקשר לגילוי העתידי מלמד כבר עכשיו על משמעות החידוש שבא לעולם באמצעותה.

י. האם רק אדמו"ר הזקן היה נשמה חדשה?

לא בכל משמעות של המונח. ספרי הגלגולים משאירים מקום לנשמות חדשות גם בזמן הגלות, בדרגות המתוארות בהם. רבי חיים ויטאל מוסר בשם רבו שהוא חדש מבחינת קין והבל — תיאור של חדשות יחסית. במקורות החסידות נזכרות עתים מיוחדות ויחידי סגולה שבהם אפשרית המשכת נשמות חדשות

¹⁵. מחקר, פרק ח, עמ' 21 — מה בני אהרן משנה ומה נשאר מן הקושי.

גם בגלות, וכן כוחו של צדיק להמשיך נשמות חדשות. לכן המשפט "כל הנשמות מאז החורבן הן בהכרח גלגולים" רחב מדי.¹⁶

אבל מכאן לא נובעת רשימת אנשים שכולם באותה מדרגה ובאותה שליחות. תחילה צריך לדעת באיזה מובן נקרא כל אחד חדש. גם צדיק שממשיך נשמות חדשות אינו נעשה מכוח זה עדות על עברה של נשמתו שלו: פעולתו בנשמות אחרות ותולדות נשמתו הן שתי שאלות.

המיוחד באדמו"ר הזקן מתגלה בצירוף שנמסר עליו: הכנה לירידתו, חדשות, אצילות וגילוי בגוף, והמשכת חיות כללית בפתיחת מעיינות החסידות. אפשר להכיר בייחודו של הצירוף הזה, בלי לקבוע שהמילה "חדשה" בכל הופעותיה נאמרה רק עליו.

יא. ארבע תשובות שאפשר לקחת מן הלימוד

ארבע השאלות מקבלות כאן תשובה, כל אחת לפי מה שהתברר בה. הדיון המלא מופיע בפרק התשובות של המחקר.¹⁷

כיצד יהיו לידות לאחר כלות הנשמות שב"גוף"? התוספות עצמם הציעו אוצר חדש ונשמות חדשות, בלשון "שמא". מדרגת כלל הנולדים בתחילת ימות המשיח לא פורטה במקורות שנבדקו. לאחר בניין המקדש יש גם מסלול של גלגולים לצורך מצוות. לקושיית האוצר יש אפוא מענה בראשונים, והתמונה העתידית כוללת יותר ממסלול אחד של הופעת נשמות.

מה פירוש נשמה חדשה? נשאל מה מתחדש וביחס למה: ביאה אישית ראשונה, אופן המשכה שהתחדש, או מדרגה שמעבר לכללות הקודמת. גם היכללות באדם טעונה פירוש. ההבחנות מאפשרות להבין כיצד כמה תכונות מצטרפות, וכיצד החדשות מוסיפות מעלה גם לנשמות קיימות.

ומה על אדמו"ר הזקן? צירוף הכלל על חדשות ההווה עם התיאור האישי נותן לקריאה הראשונה עדיפות כנקודת מוצא. הקריאה

¹⁶. מחקר, פרק ט, עמ' 22 — ט. האם נשמות חדשות הופיעו רק אצל אדמו"ר הזקן.

¹⁷. מחקר, פרק יז, עמ' 38-40 — יז. תשובה לשאלות היסוד בגבולות המקורות.

השנייה מוסיפה טיעון מכוח ההפניה והקשרה. מובן ההיכללות והיקף השייכות למדרגת העתיד נשארו לבירור. התיאור החיובי רחב: חדשות, אצילות, גילוי בגוף, הכנה יוצאת דופן, פתיחת המעיינות וקשר מהותי לגאולה.

האם זו תופעה יחידה? המונח אינו ייחודי לו בכל הוראותיו, אך כינוי משותף אינו מוכיח מדרגה ושליחות זהות. הייחוד שנמסר על אדמו"ר הזקן ניכר בצירוף המסוים: ההכנה לירידתו, החדשות, האצילות והגילוי בגוף, והמשכת החיות הכללית באמצעות תורת החסידות.

מן הלידות למדנו לשאול מאין הנשמה באה; מן הגלגולים מה עברה; ומן העטרות איזו מעלה מתווספת לה. כך גם בנשמת אדמו"ר הזקן: עבר אישי, מדרגה, גילוי ושליחות מצטרפים לתיאור אחד. התירוץ לקושיית האוצר עומד, התוכן החיובי של החדשות מתרחב, והשאלה האישית שנותרה נעשית מדויקת יותר.

יב. לעיון במקורות

המקורות הבאים מאפשרים לחזור אל לשונות היסוד. פרטי הדיונים וההפניות הדיגיטליות מרוכזים גם ברשימת העיון של חוברת המחקר. לרשימה המורחבת: מחקר, פרק יח, עמ' 40-42

עבודה זרה ה, א, תוספות ד"ה אין בן דוד; רש"י שם. לקרוא את קושיית הלידות, את "שמא" שבתשובה ואת משמעות האוצר הקרוי "גוף". לטקסט התוספות

שער הגלגולים, הקדמות ו, ז, טז ולט; ספר הגלגולים, פרק ז. לעיין בביאה אישית ראשונה, בהתחדשות ובגלגולים לצורך מצוות. אלו שני חיבורים שונים.

שער המצוות, פרשת תצא, נז ע"ב-נח ע"א, ירושלים תרס"ה. לעיין בהתהוות החסרה, בהשלמתה ובתנאים לביאור הראשון שבבני אהרן.

תניא, אגרת הקודש כו וז; לקוטי תורה, שיר השירים נ, א ונא, ג. מן הלידות וההיכללות אל שתי קבוצות הנשמות והעטרות בנ, א; ומקור המשכת החדשות בפנימיות עתיק בנא, ג. לטקסט אגרת הקודש כו לקוטי תורה צו ז, ג, ד"ה ואכלתם אכול; דרושים לשמיני עצרת פט, א. להשוות את תיאור התעלות הנשמות הקיימות בחדשות, את לשון העטרה ואת היחס שבין המקבלת לבין המעלה הנוספת. אלה מקורות משלימים לתיאור בשיר השירים.

בני אהרן, הקדמה ז אות א, כה ע"ב; הקדמה ו אות ה, כד ע"א. ללמוד את שני ביאורי ההיכללות ואת ההבחנה בין ירידה לצורך בירור לנפילה מחמת חטא.

המשך תער"ב, חלק ב עמ' תשעא וחלק ג עמ' א'רצו. להשוות את הדימוי לנשמה יתרה עם תיאור הנשמות שהיו כלולות באדם וטרם נמשכו.

ספר השיחות לאדמו"ר הרי"ף: תש"ה עמ' 127–130; תש"ו עמ' 22; תש"ז עמ' 150–151. לעיין בהכנה לירידת נשמת אדמו"ר הזקן, בחדשותה ובגילוייה בגוף.

ספר המאמרים תש"ח, עמ' 240–241, הערת הרבי ו. ללמוד את שני טעמי הזהירות במצווה ואת הקשר בין נשמה חדשה למקומה באדם הראשון.

תורת מנחם יד עמ' 123; טז עמ' 277; כז עמ' 252 ועמ' 273; מה עמ' 183; ענינה של תורת החסידות, סעיף ו והערה 45. לעיין בזיקה לגאולה, בעטרות, בחדשות ההווה, בכינוי האישי ובשני אופני הלידה. בנוסח המשולב הערת הקונטרס ממוספרת 48.

בדרכי החסידים, מתורת ר' יואל כהן, עמ' 107, 110–112. לקרוא ברצף את הסבר ההפניה ללקוטי תורה ואת שייכות החסידות לגילוי שלעתידי. לעמוד הספר בדרכי החסידים